

**ФАН ВА ТЕХНОЛОГИЯЛАР
ТАРАҚҚИЁТИ**
**РАЗВИТИЕ НАУКИ И
ТЕХНОЛОГИЙ**

3
2025

Тахририят ҳайъати раиси:

СИДДИҚОВА С.Ғ. –

Бухоро давлат техника университети ректори

Муовини:

НИЗАМОВ А.Б. –

БухДТУ илмий ишлар ва инновациялар бўйича проректори

Тахрир ҳайъати:

МУҚИМОВ К.М. – ЎзР ФА академиги (ЎЗМУ)

ЖАЛИЛОВ А.Т. – ЎзР ФА академиги (Тошкент кимё-технология ИТИ)

НЕГМАТОВ С.Н. – ЎзР ФА академиги (“Фан ва тараққиёт” ДУК)

БАҲОДИРОВ Ғ.А. – т.ф.д., профессор, ЎзР ФА бош илмий котиби

ХАМИДОВ О.Х. – иқтисод фанлари доктори, профессор (БухДУ)

ЖАЛИЛОВ Т.Қ. – иқтисод фанлари доктори (DSc) (ТКТИ)

МУХТАРОВ Н.Ш. – техника фанлари доктори (DSc) (“Ўзбекнефтгаз” АЖ)

ТУХСАНОВ Х.А. – иқтисод фанлари доктори (DSc) (“Ўзбекнефтгаз” АЖ)

МАДИЕВ Р.Х. – техника фанлари доктори (DSc) (“Шуртан ГKM” МЧЖ)

АДИЗОВ Б.З. – техника фанлари доктори (DSc), к.и.х., ЎзРФА УНКИ

ХУРМАМАТОВ А.М. – техника фанлари доктори, профессор, ЎзРФА УНКИ

СОБИРОВА Н.К. – филология фанлари номзоди, доцент, ЎЗМУ

ҒАФУРОВ Д.О. – Бухоро ДТУ ёшлар масалалари ва маънавий- маърифий ишлар бўйича биринчи проректори ф.ф.д (PhD)

ҚУРБОНОВ Ж.М. – техника фанлари доктори, профессор (Самарқанд ИСИ)

САИДОВ С.Б. – Бухоро ДТУ молия ва иқтисод ишлари бўйича проректори

ШАРИПОВ М.З. – физика-математика фанлари доктори (DSc), профессор

АСТАНОВ С.Х. – физика-математика фанлари доктори, профессор

РАХМОНОВ Х.Қ. – техника фанлари доктори, профессор

ВОХИДОВ М.М. – техника фанлари доктори, профессор

ЖЎРАЕВ Х.Ф. – техника фанлари доктори, профессор

САДУЛЛАЕВ Н.Н. – техника фанлари доктори (DSc), профессор

МАЖИДОВ Қ.Х. – техника фанлари доктори, профессор

ФОЗИЛОВ С.Ф. – техника фанлари доктори, профессор

ИСАБАЕВ И.Б. – техника фанлари доктори, профессор

АБДУРАҲМОНОВ О.Р. – техника фанлари доктори, профессор

НИЗОМОВ А.Б. – иқтисод фанлари доктори, профессор

ЖУМАЕВ М.Р. – физика-математика фанлари доктори (DSc), профессор

ЮНУСОВА Г.С. – фалсафа фанлари доктори (DSc), профессор

ЖЎРАЕВА М.М. – филология фанлари доктори (DSc), профессор

ТЎХТАЕВА З.Ш. – техника фанлари доктори (DSc), профессор

МАХМУДОВ М.Ж. – техника фанлари доктори (DSc), профессор

ХАЙИТОВ Р.Р. – техника фанлари доктори (DSc), к.и.х.

БОЗОРОВ Ғ.Р. – техника фанлари доктори (DSc), профессор

БОЛТАЕВ З.И. – физика-математика фанлари доктори (DSc), профессор

ОЛТИЕВ А.Т. – техника фанлари доктори, (DSc)

ЖАЛИЛОВ Р.Б. – техника фанлари доктори (DSc), профессор

МАХМУДОВ М.И. – техника фанлари доктори (DSc), профессор

МАЖИДОВА Н.Қ. – техника фанлари доктори (DSc), профессор

АХМЕДОВ В.Н. – кимё фанлари номзоди, профессор

МАХМУДОВ Р.А. – техника фанлари доктори (DSc), профессор

ПУЛАТОВА М.И. – физика-математика фанлари номзоди, профессор

Бош муҳаррир:

ДЎСТОВ Ҳ.Б. – кимё фанлари доктори, профессор

Муҳаррирлар:

БАРАКАЕВА Д.Ф., ОРТИҚОВА С.Ж., ИСТАМОВА Г.Х.

Мусахҳиҳ:

АРТИКОВА М.М.

ФАН ВА ТЕХНОЛОГИЯЛАР

ТАРАҚҚИЁТИ

ИЛМИЙ – ТЕХНИКАВИЙ ЖУРНАЛ

РАЗВИТИЕ НАУКИ И

ТЕХНОЛОГИЙ

НАУЧНО – ТЕХНИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

Журнал Ўзбекистон матбуот ва ахборот агентлиги Бухоро вилояти бошқармасида 2014 йил 22-сентябрда № 05-066-сонли гувоҳнома билан рўйхатга олинган

Муассис:

Бухоро давлат техника университети

Журнал Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги ОАК Раёсатининг 2017 йил 29-мартдаги №239/5-сонли қарори билан диссертациялар асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган. 2019 йилда Ўзбекистон Республикаси ОАК Раёсатининг қарорлари билан қайта рўйхатдан ўтказилган.

Тахририят манзили:

200100, Бухоро шаҳри, Қ. Муртазоев кўчаси, 15-уй, Бухоро давлат техника университети

Тел: 0(365) 223-92-40

Факс: 0(365) 223-78-84

Электрон манзил:

E-mail: fantt_jurnal@umail.uz

Журналнинг тўлиқ электрон варианты билан

<https://journal.bmti.uz/>

сайти орқали танишиши мумкин.

Ушбу журналда чоп этилган материаллар тахририятнинг ёзма рухсатисиз тўлиқ ёки қисман чоп этилиши мумкин эмас. Тахририятнинг фикри муаллифлар фикри билан ҳар доим ҳам мос тушмаслиги мумкин. Журналда ёритилган материалларнинг ҳаққонийлиги учун мақолаларнинг муаллифлари ва реклама берувчилар масъулдирлар.

МУНДАРИЖА - СОДЕРЖАНИЕ – CONTENT

ТЕХНИКА, ТЕХНОЛОГИЯ ВА ЖИҲОЗЛАР	
Khaidarov Sh.B., Khamzaev A.A. Optimal angle of installation of the ekg excavator boom . . .	4
Xamroyev X.X., Isamov R. N., Azizov B.A., Turayeva U.X. Metallarining sirt tozaligini profilograf-profilometr yordamida tajribada o‘rganish	8
Kudratov Sh.I. The influence of oils on the reliability and longevity of diesel locomotive engines .	13
Bayboboyev N.G., Abdualiyev N.H. Mashina-separatorning qoziqchali barabani massasining inersiya momentlari va o‘ziga xos tebranish chastotalarini aniqlash	18
Temirov S.A. Construction and testing of a parabolic solar concentrator	23
Urinov A., Qadirxanov J. Magistral neft quvurlarini korroziyaga qarshi himoya qoplamalar parametrlarning ratsional qiymatlarini aniqlash.	27
Egamberdiyev I.P., Qayumov B.B., Ochilov A.S., Bo‘ronov Sh. B. Legirlangan po‘latda ikki fazali qayta kristallanishda tuzilma hosil bo‘lishi.	33
Зокирова Д.А, Салимова З.Б. Свободные и затухающие крутильные колебания.	36
Bafoyev D.X. Po‘latdan tayyorlangan mahsulotlarning yuza qatlamining mustahkamligini oshirish	40
Tashpulatov N.E., Sattorov A.X. Drenaj tizimlaridagi oqim tezligi va gidravlik samaradorlikni o‘rganish	46
Akabirova L.X. “Buxorotosh” zavodi uchun uch bosqichli shag‘al toshlarini qayta ishlash texnologik sxemasini tanlash.	52
КИМЁ ВА КИМЁВИЙ ТЕХНОЛОГИЯЛАР	
Фозилов Х.С., Туробжонов С.М., Фозилов С.Ф. Кам олтингугуртли дизел ёқилғиларининг мойловчанлик хоссаларига юқори ёғ кислота ва спиртларнинг присадкалик хусусиятларини ўрганиш	58
Jumayev J.H. Sintez qilib olingan n-morfolinbutanon-2ning ingibitorlik xossasining tadqiqi . .	62
Maxmudov M.J., Haydarov B.A. Alyuminiy saqllovchi koagulyantlarning turlari va ularning asosiy xususiyatlarini tadqiq qilish	67
Rosilov M.S., Beknazarov H.S., Saparov S.X. Oltingugurt bitum aralashmalariga modifikatorlar tasirini o‘rganish	75
Sharipova N.O‘., Atoev E.X., Axmedov V.N. Mahalliy xomashyolardan olingan adgezivlarning qiyosiy tahlili va samaradorligini o‘rganish.	82
Садикова Н.К., Амонов М.Р. Оқава сув таркибидаги нефт маҳсулотларини тозалаш кинетикасини ўрганиш	87
Фозилов Х.С., Туробжонов С.М., Нарзуллаева А.М., Фозилов С.Ф. ҚМПЭ ва ҚМПШ ни ТЕРМО ва гравиметрик усул ёрдамида хоссаларини ўрганиш.	92
Murodov M.N., Do‘stov H.B., Panoyev E.R., Murodov J.M. Nordon gazlarni absorbsion tozalash texnologik jarayoni muhiti uchun gravimetrik usulda po‘lat namunasining korroziya tezligini aniqlash	95
Xamidov D.G‘., Fozilov S.F., Tilloyev L.I. Quyi molekulyar polimer chiqindi suyuq fraksiyasining IQ spektroskopik tahlili	101
Saloydinov A.A., Botirov S.B. Avtomobil benzinlari uchun oksigenatli qo‘shimchalarning fizik – kimyoviy tahlili	106
Tursunova M.A., Majidova N.Q., Majidov Q. Mahalliy <i>juniperus (archadosh)</i> turlardan efir moylari olish jarayonini tadqiq qilish.	112
Haydarova H.A., Niyazov L.N. Gidrooksibenzoy kislotalarining oltingugurt saqlagan amidlarining potensial biologik faolligi.	121

МАШИНАСОЗЛИК ВА ЭНЕРГЕТИКА	
Axtamov R.A., Axtamov B.R., Rustamov N.B. Bug‘latish yuzasi tukli qora mato bo‘lgan quyosh suv chuchitgichining issiqlik hisobi	126
O‘rinov.U.A., Abdullayeva.Sh.F. Mexanik ishlov berishda RDB dastgohlarini qo‘llashning muammoli tahlili	130
Teshaev M.X., Nematov Sh.N., Murodov K.J. Yashil energetika. Transport harakati mexanik energiyasidan elektr energiya olish metodi	134
Tuyboyov O.V., Kodirov B.Sh. Integration of artificial intelligence in real-time monitoring of metal-cutting processes.	139
Teshaev M.X., Murodov K.J. Transport vositasi harakatida mexanik energiyasini elektr energiyaga aylantirish qurilmasining matematik modeli	148
Tovboyev A.N., Boynazarov G‘.G‘. Yuqori garmonik tashkil etuvchilar asosida yuklama tugunlarida kuchlanish va ferrozonans hodisalarni elektr ta‘minoti tizimini samaradorligiga ta‘sirini baholash.	153
Kodirov B.Sh., Tuyboyov O.V. Dynamic adjustment of cutting parameters for enhanced machining efficiency.	164
Бабаназарова Н.К., Хусенов Д.Р. Анализ расхода электроэнергии на производственные нужды, на примере газотранспортной системы.	172
Tovboyev A.N., Boynazarov G‘.G‘. Korxona uzluksiz texnologik jarayonlarining elektr ta‘minoti samaradorligini oshirish.	177
Maxmudov B.M., Daliyev A.A. Factors in selecting a solar concentrator.	184
Raxmonov I.U., Uzaqov N.Ch., Nematov L.A. Zaryadlash qurilmalarida chiqish tokini prognozlash dolzarbliligi.	189
ИНФОРМАТИКА ВА АХБОРОТ – КОММУНИКАЦИОН ТИЗИМЛАР	
Xudoyberganov M.O‘., Axtamova L.A. Dasturiy kodni avtomatik tekshirish tizimlarining algoritmik yechimlari	195
ОЗИҚ-ОВҚАТ САНОАТИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ	
Elmurodova A.S., Atamuratova T.I., Ergasheva X.B. Ko‘pkomponentli yormalar uchun potensial xom ashyoning antinutrient omillari va ularni profilaktik bartaraf qilish usullari.....	203
Рахмонов К.С., Ибрагимов У.М., Атамуратова Т.И. Моделирование рецептурного состава хлеба пшеничного сортового с использованием пряно-ароматического сырья.....	208
ТЎҚИМАЧИЛИК ВА ЕНГИЛ САНОАТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ	
Uzoqova L.P. Poyabzalning qulayligini belgilovchi omillarni ilmiy asoslari	217
Мухтарова З.Н. Проектирование композиционных материалов для одежды	222
Мўминов Қ.М., Хамраева С.А., Хайитметова Р. Турли тола таркибли ипларнинг сифат кўрсаткичлари тадқиқоти	226
Саидова А.С. Болаларнинг ўсиб улғайиш давридаги морфологик ўзгаришларининг кийим шаклига таъсири	230
Komilov Sh.R., Jurayeva G.R., Mamadaliyev N.V. Paxta tolasining sifat ko‘rsatkichlari tahlili	234
Agzamova S.M., Gulyayeva G.X., Musayev N.M., Mukimov M.M., Karimova N.H. Yangi tuzilishdagi ikki qatlamli trikotaj to‘qimalarining texnologik ko‘rsatkichlari tadqiqi.....	241
Abduraxmanova F.A. Poyabzal materiallarining xossalari va ularning poyabzal gigiyenik xususiyatlariga ta‘siri	245
Gafurova N.T., Hasanova M.E. Kichik yoshidagi qiz bolalar kiyimi assortimentini shakllantirish	249

Ражабова Г.Ж. Мода саноатининг экологияга таъсири	254
Tursunova Z.N. Kiyim osti normal mikromuhitini ta'minlashda teri tuzilishining roli	259
Ражабова Г.Ж. Проблемы быстрой моды	262
Temirova G.I., Shodmonova M.S. Trikotaj asosli mo'yna buyumlariga ishlov berishning zamonaviy texnologiyalari va istiqbollari.	267
Пардаев Б.Ч., Джамолов Р.К., Росулов Р.Х., Каримова Г.Т. Пахта бўлакчаларини ҳар бир қозикчали барабандаги ҳаракатининг назарий асослари.....	270
Худойбердиев М.Р., Очилов Т.А., Ёдгоров С.Қ. Пахтани дастлабки ишлаш жараёнининг пахта толаси физик-механик хоссаларига таъсири.....	274
Xamrayeva S.A., Kazakova D.S., Mirnazarova D.J. Belgilangan parametrlar asosida kostyumbop matolarni loyihalash.....	278
Жаллиев Б.А., Зойиров А.Х., Жаллиев Ж.Б. Способы опыления и урожайность хлопчатника	283
Ortiqova K.I., Umarov A.A., Nasriddinova Z.R. Urug'lik va texnik chigitlar uchun linter mashinalarida avtomatik boshqaruv tizimlarini joriy etish.	289
Karimova N.H. Ustki trikotaj mahsulotlari uchun xomashyo sarfi kamaytirilgan aralash trikotaj to'qimalarning samarali tuzilishlarini ishlab chiqish.	293
Каландаров Р.К., Каршинев О.Н. Статистическая обработка результатов экспериментальных исследований полученных в хлопкоочистительных заводах.....	297
Ражабов А.И., Нодирова М.Н. Ўзбекистон Республикаси тўқимачилик саноатида, маҳаллий жун толаласидаги ипларнинг сифат кўрсаткичларига таъсири	302
Каландаров Р.К., Росулов Р.Х., Урозов М.К., Пардаев Б.Ч. Математическая модель колебаний корпуса машины при его креплении к фундаменту.....	306
Rajabov A.I., Nodirova M.N. Methods for eliminating the main problems of technological sections of wool processing in our republic	310
АНИҚ ВА ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ ФАНЛАР	
Fayazova D.S. Authentic material's history	316
Salomova M.Z. Zamonaviy terminologiyaning rivojlanish bosqichlari va aspektlari	321
Шарипова Ф.Н. Семантические модели выражения терминологического значения	324
Shoyimqulova M.Sh. Termin va umumiy so'zlarning o'ziga xos morfologik va semantik xususiyatlari	327
Mannonov Y.O. Barkamol avlod tarbiyasida axborot – kutubxonalarning roli va ahamiyati	331
Рабиев Ғ.Б. Бухоро вилояти қишлоқ аҳоли пунктларининг ирригация тизимини яхшилаш ва ишлаб-чиқариш зоналарини тўғри жойлаштириш масалалари.....	334
Azizov B.A., Xamroyev X.X. Nazariy mexanika fanini o'qitishda qurilish mutaxassisliklari uchun hisoblash-grafik ishlarini rasmiylashtirish	338
Xakimova M.Y. Yangi ma'naviy makonda kutubxonalarning ijtimoiy vazifalari	344
Бахрамова З.Р. Лексико-семантические особенности терминологии в английском и узбекском языках	349
Xakimova M.Y. Jadid kutubxonalari va mutolaa.....	352
Gafurova N.T., Hikmatov N.I. Texnik oliy o'quv yurtlarida zamonaviy ta'lim shakllari va usullari.	357
Sabirova N., Abduazizova D. Leksik birliklarning lingvopragmatik xususiyatlari	362
Saidova G.Sh., Abidova Z.K., Saidov Sh.Sh. Kasb ta'limi o'qituvchilarida professional o'zini o'zi anglashda ijtimoiy psixologik ta'sir ko'rsatuvchi omillar.	365
Нурмурадова Ш.И. Чакмоқдай умр маҳсули	369

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ТЎҚИМАЧИЛИК САНОАТИДА МАҲАЛЛИЙ ЖУН ТОЛАЛАСИДАГИ ИПЛАРНИНГ СИФАТ КЎРСАТКИЧЛАРИГА ТАЪСИРИ

Ражабов А.И., Нодирова М.Н.,

Бухоро давлат техника университети.

Аннотация. Ўзбекистон тўқимачилик саноатида маҳаллий жун толалари асосида ишлаб чиқарилаётган ипларнинг сифатини ошириш муҳим аҳамиятга эга. Тадқиқотлар шуни кўрсатадики, маҳаллий хомашёдан фойдаланиш самарадорликни ошириб, тайёр маҳсулотнинг рақобатбардошлигини таъминлайди.

Калит сўзлар: маҳаллий жун, тўқимачилик ип сифати, технология, саноат, хомашё.

МЕСТНАЯ ШЕРСТЬ В ТЕКСТИЛЬНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН ВЛИЯНИЕ НА ПОКАЗАТЕЛИ КАЧЕСТВА ВОЛОКОННОЙ ПРЯЖИ.

Ражабов А.И., Нодирова М.Н.,

Бухарский государственный технический университет.

Аннотация. Повышение качества пряжи из местного шерстяного волокна имеет важное значение для текстильной промышленности Узбекистана. Исследования показывают, что использование местного сырья повышает эффективность и конкурентоспособность готовой продукции.

Ключевые слова: местная шерсть, текстиль, качество пряжи, технология, промышленность сырья.

LOCAL WOOL IN THE TEXTILE INDUSTRY OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN IMPACT ON THE QUALITY INDICATORS OF FIBER YARN.

Rajabov A.I., Nodirova M.N.,

Bukhara state technical university.

Abstract. Improving the quality of yarns made from local wool fibers is crucial for Uzbekistan's textile industry. Research shows that utilizing domestic raw materials increases efficiency and enhances the competitiveness of finished products.

Keywords: local wool, textile, yarn quality, technology, industry, raw materials.

Республика тўқимачилик ва тикув-трикотаж саноатида юқори ва барқарор ўсиш суръатларини таъминлаш, тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни жалб қилиш ва ўзлаштириш, рақобатбардош маҳсулотларни ишлаб чиқариш ва экспорт қилиш, модернизация қилишнинг стратегик муҳим аҳамиятга эга бўлган лойиҳаларини амалга ошириш ҳисобига юқори технологияли янги иш ўринларини яратиш, корхоналарни техник ва технологик янгилаш, илғор «кластер модели»ни жорий этишга қаратилган таркибий қайта ташкил этишни янада чуқурлаштириш бўйича тизимли ишлар амалга оширилмоқда. Шу билан бирга, тўқимачилик ва тикув-трикотаж саноати ривожланишининг ҳар томонлама таҳлили, рақобатнинг кучайиши шароитида жаҳон бозорининг ўзгарувчан конъюнктураси соҳани давлат томонидан қўллаб-қувватлаш, шунингдек, янада барқарор ва жадал ривожланиши механизмларини ишлаб чиқиш ҳамда амалга оширишни тақозо этмоқда.

Жун саноати тўқимачилик саноатининг муҳим тармоқларидан бири ҳисобланади. Жун саноати корхоналарида жун ва ярим жун газламалар, трикотаж, одеял, гилам, техник мақсадларда фойдаланиладиган маҳсулотлар ишлаб чиқариш учун иплар олинади. Жун саноати олдида турган асосий вазифалардан бири – маҳсулот ҳажмини ошириш, маҳсулот сифатини яхшилаш, меҳнат унумдорлигини ошириш, хом ашё ва материаллардан имкон борича самарали фойдаланиш. Жун толасидан ишлаб чиқариладиган ип ҳажмини кўпайтириш ва сифатини яхшилаш илм-фан ва техника ютуқларини саноатга тадбиқ этиш, мавжуд корхоналарни реконструкция қилиш ва техник томондан қайта қуроллантириш ҳисобига амалга оширилади. Жун толасидан маҳсулотларни ишлаб чиқаришда жунни дастлабки ишлаш корхоналари муҳим ўрин тутди. Бу корхоналарда жунга ишлов берилиб, йигирув корхоналарида хом ашё сифатида етказиб бериладиган жун толаси олинади. Жун толасининг сифатли бўлиши кейинги маҳсулотлар сифатига таъсир этади, чунки сифатли

толадангина сифатли маҳсулот ишлаб чиқариш мумкин. Бу эса жунни дастлабки ишлаш корхоналарида амалга ошириладиган жараёнларни атрофлича ўрганишни тақозо этади.

Тўқимачилик корхоналарида ип ишлаб чиқариш технологиясини такомиллаштирмасдан туриб олинаётган ипнинг сифатига таъсир кўрсатувчи бир қатор омилларни қайд этиш зарур. Булар йиғирув олди машина агрегатлар ва ип йиғириш машиналари, йиғириш тизимлари ҳамда ва йиғириш режаси, ушбу машиналарнинг ишлаш тартиби, ишлаб чиқариш цехларидаги ҳаво ҳарорати, намлиги, хизмат кўрсатувчи ишчи-ҳодимларнинг малакаси ва техник билим ҳамда кўникмаларининг даражасидир. Энг асосийси бу – анъанавий равишда, қайта ишланаётган толанинг хусусиятлари қабул ҳисобланади.

Бизга маълумки, Ўзбекистон шароитидаги маҳаллий жунлар жуда дағал ҳисобланади, чунки республикамиз иқлими жиҳатдан бошқа давлатлардан анча фарқ қилади, масалан, Россия ва Австралиядан. Австралиянинг меринос навли қўйларининг жуни жуда юмшоқ, чунки у жунларнинг ўзак қисми ривожланмаганлигининг ҳисобига юмшоқ ҳисобланади.

Бизнинг қорақўл қўйларининг жуни эса ёзнинг иссиқ иқлимида дағаллашади ва тўқимачилик саноатида анча муаммоларни келтириб чиқаради. Мисол тариқасида ингичка номерли ип олиш жуда қийинлашади. Шунинг учун ҳозирги кунда маҳаллий жунни юмшатиш борасида ёш тадқиқотчилар М. Нодирова ва А.Ражабов бир қанча самарали ишлар олиб бормоқда, шу жумладан, республикамиз иқтисодиётига анча фойдали бўлиши кўзда тутилмоқда. Ҳозирги кунда Ўзбекистонда толаларнинг нархлари турли хил (2023-2024 й).

Мисол учун:

1кг қўй жунининг нархи 4000 сўм

1кг Хитой полистирининг нархи 18000сўм

1кг пахта толасининг нархи 22000 сўм

1кг ипак толасининг нархи 26000 сўм

Бундан кўриниб турибдики, полистир, пахта ва ипак толасига нисбаттан жун толасини қайта ишлаш анча арзонроқ ҳисобданади.

Маҳаллий жун сифати ва ишлаб чиқарилиши, масалан, штапелнинг мустаҳкамлиги, узунлиги ва жуннинг оғирлиги, қирқиш ҳодисаси вақти билан бошқарилади . Жундаги

чангнинг кириб бориши жун ҳосилдорлиги ва жун ишлаб чиқаришнинг рентабеллигига ҳам таъсир қилади. Чангли ёз шароитида узун жунли қўйлар чангнинг кириб бориши ва жундаги ифлослантирувчи моддаларнинг кўпайишига олиб келади. Чангнинг кириб бориши, шунингдек, жун штапелининг парчаланиши (атроф-муҳит таъсирида деградация) билан юқори даражада боғлиқ бўлиб, бу дастлабки босқичда қайта ишлаш жараёнида гарох (чиқинди ёки калта тола) йўқотилишини оширади ва синиш потенциалига таъсир қилади. Қўшимча жун ёғли жунни визуал танлаш каби амалиётлар штапел узунлиги бўйлаб чангнинг кириб бориш даражасини камайтиришини кўрсатди. Бундан кўриниб турибдики, ҳар хил атроф-муҳитдаги таъсирлар ҳам жуннинг сфатига таъсир қилар экан.

Шунинг учун республикамизнинг турли вилоятларидаги жун маҳсулотлари сифат жиҳатдан турличадир. Бунга мисол қилиб Фориш, Нурота ва Самарқанд ҳудудларидаги қўй жунларидан, Қорақўл қўй жуни жуда юмшоқ ва сифатли саналади.

Қорақўл қўйлари**Ҳисор қўйлари**

Тўқимачилик толаларини қайта ишлаш бўйича катта амалий тажриба толанинг асосий хусусиятларининг (узунлиги, чизикли зичлиги, узилиш кучи, узилишдаги чўзилиши ва ишлаб чиқарилаётган ипнинг сифатига ва йигирув жараёнининг бир текисда боришига таъсирини етарли даражадаги аниқлик билан баҳолаш имконини беради.

Тўқимачилик толаларини қайта ишлаш бўйича катта амалий тажриба толанинг асосий хусусиятларининг (узунлиги, чизикли зичлиги, узилиш кучи) узилишдаги чўзилиши ва ишлаб чиқарилаётган ипнинг сифатига ва йигирув жараёнининг бир текисда боришига таъсирини етарли даражадаги аниқлик билан баҳолаш имконини беради.

Мамлакимизда боқилаётган қўйлардан бир хил бўлмаган таркибли жун қирқиб олиниб, сарожин, тожики - ярим дағал, қорақўл, ҳисори ва жайдари зотлиларидан дағал жун тайёрланади. Жун толаларидан ип йигириш жараёни пахта, ипак ва кимёвий толаларга нисбатан бир мунча мураккабдир. Шунинг учун улардан хом ашё турига кўра ва кичик чизикли зичликларда ип йигирилади. Ингичка ип ишлаб чиқаришда майин ҳамда ярим майин жунлардан, катта йўғонликдагилари учун ярим дағал ва дағал хом ашёдан фойдаланилади. Дағал ва ярим дағал жунларнинг таркибидаги толалар турлича бўлганлиги ҳамда йигириш жараёнида вужудга келадиган мураккабликларни енгиллаштириш учун уларнинг йўғонлиги бўйича саралаш мақсадга мувофиқдир. Толаларнинг йўғонлиги ип йигириш жараёнида катта аҳамиятга эга. Олинадиган ипларнинг хусусияти тола йўғонлигига боғлиқдир. Ингичка толалардан талабга жавоб берадиган ингичка, текис ва мустаҳкам иплар олинади. Ингичка иплардан нафис, енгил газламалар, трикотаж матолари ишлаб чиқарилади. Тола қанча ингичка бўлса, бир хил йўғонликдаги ипнинг кўндаланг кесимида шунча кўп тола бўлади. Бу билан ипнинг тузилишида толаларнинг ўзаро бир-бирига тегиб турган юзаси кўпаяди ва ишқаланиш кучи ортади, натижада, ипларнинг мустаҳкамлиги юқори бўлади. Йўғон толалардан йигирилган ипларнинг нисбий мустаҳкамлиги кичик бўлиб, бу кўрсаткич

ингичка иплар учун сезиларли даражада бўлади. Меъёрий сифатли йиғирилган ипларни олиш учун ипларнинг кўндаланг кесимида маълум миқдорда толалар бўлиши керак.

Минимал чизиқий зичликдаги ипларни олиш учун толанинг чизиқий зичлиги ҳал қилувчи аҳамиятга эгадир. Демак, минимал йўғонликдаги ипларнинг кўндаланг кесимида минимал толаларнинг сони ўзгарувчан бўлар экан. Жуда ҳам ингичка толаларнинг салбий томонлари ҳам мавжуд. Бундай толалар йиғириш жараёнида кўпроқ чигалланади, тугунчалар ҳосил бўлади, натижада, ипларнинг ташқи кўриниши ва сифат кўрсаткичлари ёмонлашади. Йўғонлиги бўйича ипларнинг нотекислиги энг муҳим сифат кўрсаткичлари бўлиб ҳисобланади. Нотекислик натижасида буюмларда йўл-йўллар ҳосил бўлади ва ташқи кўриниши бузилади. Ипларнинг нотекислиги қанчалик ошса, ипдаги толаларнинг ва тўда ипларидаги танҳо ипларнинг мустаҳкамлигидан фойдаланиш камаёди, натижада, ипларнинг механик хоссалари ёмонлашади, тўқувчилик ва ўрилиш жараёнида узилиши ошади.

Яна бир муҳим масалага тўхталиб ўтишимиз жоиз деб биламан, бу атроф- муҳитнинг ифлосланиши, чунки биз жун маҳсулотини қайта ишламасак бу чиқиндининг ортиб боришига сабаб бўлади, натижада, атроф-муҳитга салбий таъсирини кўрсатади.

Ҳозирги вақтда барча тўқимачилик буюмларининг учдан икки қисми синтетик, нефть, асосли полимерлар бўлиб, тўқимачилик барқарорлигини атроф-муҳитни баҳолашда микропластик ифлосланиш кўрсаткичини киритиш масаласи кўриб чиқилмоқда. Сув йўлларимиздаги микрофибер ифлосланишининг пайдо бўлиши ва экологияга таъсири табиий толаларни кийим-кечакдан фойдаланиш учун янада барқарор тола сифатида диққат марказига қўяди.

Охирида шуни хулоса қиламанки, қўй жунини етиштиришга киритилган илмий тушунчалар даражасининг умумий кўринишини тақдим этди. Жаҳон бозоридаги улуш нуқтаи назаридан, жун кичик маҳсулот ҳисобланади, аммо у ўзининг экологик хусусиятлари ва инсон саломатлиги ва фаровонлиги учун афзалликлари бўйича ўзини юқори маҳсулот сифатида муваффақиятли ўрин эгаллайди. Барча қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари сингари жун етиштирувчи тадбиркорлар ҳам ишлаб чиқариш ва сифат жиҳатидан юқори самарадорликка эришишни мақсад қилиб қўймоқда. Бу самарадорликлар фермер хўжаликларида бошқарувни такомиллаштириш, жун ишлаб чиқаришни генетик жиҳатдан яхшилашни давом эттириш ва инновациялар ва технологиялар орқали маҳсулот сифатини ёки таннархини пасайтиришдан келиб чиқиши мумкин. Бундай ёндашув жун толасининг рақобатбардошлигини сақлаб қолишда давом этади.

Адабиётлар:

1. Валиев Г.Н. Аналитическая зависимость распределения давления намотки на её основание вдоль оси паковки и методика ее определения // Тўқимачилик муаммолари Тошкент 2011. №2. 45 с.
2. Жуманиёзов.К.Ж., Марданов Б.М., Гафуров Дж.К., Бабаджанов Х. Определение зон растяжения и просвальных волокон в поперечном сечении пряжи и оценка прочности при её кручении // Тўқимачилик муаммолари Тошкент 2009. №2, с 17.
3. Гусев В.Е. Производство ковровой ворсовой пряжи – Москва: Изд. Легкая индустрия, 1967. 231-с.
4. Гусев В.Е. Химические волокна применяемые в производстве низко номерной пряжи для технических сукон и ковровых изделий. ЦИНТИА легпром, 1967. 120-с.
5. Файзуллаев Ш.Р. Канош толасидан гилам арқоқ ипи йиғиришнинг технологик параметрларини асослаш // Диссертация иши. Тошкент 2008.

Ражабов А.И. – Бухоро давлат техника университети, “Тўқимачилик” кафедраси таянч докторанти. +99899 945 – 89 – 74 rajabovaziz656@gmail.com

Нодирова М.Н. – Бухоро давлат техника университети, “Тўқимачилик” кафедраси таянч докторанти. +99899 772 – 89 – 74 mexrimexri261@gmail.com